

УДК 330.101:336.76(477)

Л. Оліфіренко

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВИХ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Розглянуто удосконалення інституціонального механізму державного регулювання розвитку корпорацій як одну з функцій держави, що закладає основи для формування інституційного середовища розвитку суспільства загалом.

Ключові слова: державне регулювання, інституціональне середовище, розвиток корпорацій, інституціональна політика держави, державні методи регулювання розвитку.

Інституалізація механізмів державного регулювання розвитку суб'єктів економічної діяльності становить процес формування, розвитку та засвоєння всіма складовими системи державного управління норм, правил, стандартів, цінностей, зразків моделей поведінки, необхідних для здійснення державно-управлінських повноважень, механізмів прийняття рішень та контролю за їх дотриманням у межах діяльності органів державної та місцевої влади з метою досягнення об'єктивізації державного регулювання та формування ефективного інституціонального середовища. Результати інституалізації механізмів державного регулювання закладають основи для формування інституціонального середовища як сукупності фундаментальних адміністративних, правових, економічних, соціальних, ідеологічних норм і правил, які визначають межі взаємодії суб'єктів господарювання у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Мета статті – визначення шляхів досягнення ефективності інституалізації механізмів державного регулювання розвитку корпорацій та ролі держави щодо надання цьому процесу індукційованого спрямування.

Теоретико-методологічні питання інституалізації є предметом досліджень великої когорти вчених, втілених у працях Л. Антонової, В. Бакуменка, В. Геєця, В. Горника, О. Дація, В. Дементьєва, О. Кондрашова, М. Латиніна, І. Малого, М. Радевої, А. Ткача, А. Чухна та інших. Ключові положення державного регулювання у напрямі формування нових підходів та аналізу інституціональних чинників корпоративного розвитку у різні часи закладали А. Алчіан, І. Ансофф, О. Віл'ямсон, Г. Демсец, К. Ерроу, Я. Корнаї, Р. Коуз, К. Менар, Д. Норт, А. Олейник, В. Полтерович, М. Портер, Д. Стіглер, А. Шастітко та інші.

Визначаючи важливими здобутки вітчизняних учених, потрібно відзначити, що недостатньо дослідженими і розробленими залишаються теоретико-методологічні обґрунтування з питань інституалізації механізмів державного регулювання розвитку корпорацій залежно від ефективності державної інституціональної політики.

З огляду на те, що корпоративні структури як об'єкт державного регулювання становлять динамічну правову соціально-економічну систему, важливим є набуття інституалізації середовища їх функціонування та розвитку перманентного типу, запровадження прогресивних економічних і соціальних інститутів, організаційно-

правове закріплення яких сприяло би досягненню компромісу суспільних, державних і приватних інтересів щодо досягнення цілей кожного учасника управлінського процесу. Виходячи з цих передумов, вирішення проблем інституалізації механізмів державного регулювання перебуває у площині інституціональних основ розвитку корпоративного сектору економіки.

Розвиток корпорацій є однією з умов вирішення проблем національних економік, ефективність функціонування яких обумовлює нарощування конкурентних переваг у глобалізаційному світі. Досягнення цілей, визначених державною політикою у програмних документах [1, 2], закладає основи економічної стратегії України в умовах посилення міжнародної конкуренції. Інституціональні механізми регулювання є засобом вирішення загальних завдань держави у цій сфері, серед яких основними визначені: гармонізація господарського законодавства з інститутами країн-партнерів; реалізація структурної політики та політики імпортозаміщення; вирішення завдань регіонального та галузевого розвитку; визначення національних пріоритетів, що дозволяє знайти місце та спеціалізацію національних виробництв у міжнародному поділі праці; продовження науково-дослідних програм у базових галузях економіки; досягнення відносної незалежності від кон'юнктури світового ринку, ринку ресурсів у експортоорієнтованих галузях економіки.

Економічні механізми державного регулювання полягають у реалізації програмних заходів і цільових проектів із метою створення привабливих інвестиційних умов, а саме: використання наявного промислового, ресурсного, кадрового, інформаційного потенціалу; підвищення рентабельності виробництв; підвищення капіталізації корпорацій; стратегії, орієнтованої на експортні ринкові ніші (наприклад, країн Азії, Тихоокеанського регіону, Латинської Америки) та диверсифікацію експорту; покращення внутрішньої кон'юнктури, підвищення споживчого попиту, якості життя населення та екологізацію.

У практиці державного регулювання інституціональні та державні механізми застосовуються одночасно, їх співвідношення та дієвість можна встановити тільки за результатом досягнення цілей розвитку (табл. 1). Зауважимо, що державні органи виконавчої та місцевої влади при виборі проектів і виробленні державних програм керуються економічними показниками так само, як і корпоративні органи управління. Інституціональний механізм державного регулювання розвитку корпоративного сегменту економіки створює умови для розвитку в екстенсивному напрямі, тоді як економічний механізм – в інтенсивному. Їхнє поєднання забезпечує не тільки функціонування, а й тактичний та стратегічний тренд розвитку корпорацій [3].

Таблиця 1

**Взаємозв'язок цілей і функцій інституціонального та економічного механізмів регулювання розвитку корпорацій
(на прикладі промислових корпорацій)**

Загальні цілі	Специфічні цілі	Суміжні цілі	Загальні функції	Суміжні функції	Механізм реалізації	Завдання, що вирішуються
Підвищення конкурентоспроможності та покращення інституціонального режиму інвестиційного клімату	Структурна перебудова економіки, модернізація виробництва	Акумулявання інвестиційних ресурсів	Створення сприятливого інституціонального середовища та інвестиційного клімату	Дерегуляції та макроекономічна стабільність	Інституціональний, економічний	Ефективне використання ресурсів територій, зниження ризиків інвестування
Підтримка національного товаровиробника та реалізація політики імпортозаміщення	Створення системи ринкового нагляду, адаптованої до вимог ЄС та СОТ	Розвиток інфраструктури галузей	Стимулювання виробництва, створення робочих місць	Інституалізація та упорядкування торговельних потоків	Інституціональний, економічний	Ефективне використання виробничого, територіального, кадрового, фінансового потенціалу
Забезпечення розвитку високотехнологічних секторів економіки	Використання науково-технічного та технологічного потенціалу	Активізація розвитку соціально-економічного, науково-дослідного, експортного потенціалу	Стимулювання високотехнологічних виробництв, створення умов розвитку конкурентоспроможної продукції	Підвищення якості продукції, розвиток соціальних послуг	Економічний	Насичення внутрішнього ринку, підвищення споживчого попиту, концентрація ресурсів
структурне реформування економіки	Корпоратизація та акціонування	Удосконалення стратегічного управління	Модернізація існуючих і будівництво нових виробництв	Розвиток територій та інфраструктури територій	Економічний	Створення умов економічного зростання добробуту населення
Зростання обсягів експорту продукції та послуг	Приведення вітчизняного законодавства у відповідність до норм і стандартів ЄС	Вихід на світовий ринок	Стимулювання і підтримка національних корпорацій	Застосування інноваційного підходу модернізації галузевих виробництв у	Інституціональний	Створення комплексної системи просування вітчизняної продукції на зовнішні ринки

Розвиток корпорацій у промислово розвинутих країнах світу відбувався під ринку продукції кінцевої переробки – кінцевого споживання, чого не можна сказати про промисловий ринок України, де впродовж всього періоду існування розвиток відбувається під впливом державних органів управління галузевого спрямування. Світова практика демонструє безперервне то розширення, то скорочення державного впливу на структурний і функціональний зміст розвитку корпорацій у залежності від поточної ситуації. Тільки у періоди економічного зростання виробництва настає етап стабільності розвитку, підґрунтям якого є переважно економічні механізми регулювання, найвища ефективність яких спостерігається у періоди модернізації потужностей або диверсифікації виробництва [4].

Наприклад, промислові корпорації розвиваються завдяки реалізації великомасштабних проєктів: після 30 – 40 років відносно стабільної діяльності підприємств виникають проблеми їх життєздатності (у 3 – 4 рази зменшується частка продукції у галузевій структурі випуску, зростає її ресурсомісткість). Також ринкове середовище й фактори НТП змінюють рівень попиту, вимоги до ресурсного забезпечення, технології, екологічні стандарти, компетенції персоналу. Отже, криза окремого підприємства не чинила суттєвого впливу на галузеві чи регіональні показники й функції органів державного управління у питаннях регулювання розвитку підприємств. З огляду на те, що корпорації використовують ідіосинкратичні ресурси, вони потребують створення економічних умов і спеціальних режимів функціонування, що суттєво скорочує перелік уніфікованих економічних методів державного регулювання. Урядами багатьох країн світу започатковані спеціальні режими функціонування промислових корпорацій, які мають статус закону і передбачають спеціальні пільги та інструменти державного впливу у питаннях інвестування, придбання власності (для певних форм власності), реалізації спільних проєктів тощо.

Спеціальні механізми, наприклад виділення земельних або інших фондів, більше базуються на економічних механізмах, ніж на інституціональних. Наразі обмежені державні фонди не дозволяють комплексно вирішити проблему інвестування модернізації виробництв чи побудови нових [5].

Промислові корпорації розвинутих країн (США, Германії, Канади, Китаю) переважно розвиваються під впливом інституціонального механізму регулювання. Незалежно від зміни кон'юнктурних умов ринку національні уряди захищають права і контракти щодо збереження національного товаровиробника. Навіть країни, що розвиваються, намагаються створювати окремі власні виробництва. Для цього використовують міжнародну практику укладання міждержавних угод щодо інтеграції національних виробництв, системи угод довгострокового співробітництва, що забезпечують стабільність та стійкість розвитку національних корпорацій. Якщо державна політика зорієнтована суто на ринкові показники (наприклад, необмежений імпорт), то національні виробництва піддаються частим кризам і конкуренції з боку могутніх транснаціональних корпорацій, які використовують агресивні стратегії захоплення цікавих для них ринків.

На нашу думку, яка базується на міркуваннях більшості експертів, наразі потрібно стимулювати залучення приватних вітчизняних та іноземних інвесторів у формі приватно-державного партнерства, угод, економічною основою яких є режим партнерської співпраці. Відтак інституціональні механізми державного регулювання розвитку промислових корпорацій, які визначають їхню стратегічну траєкторію, потрібно доповнювати економічними механізмами, а саме встановленням: митних

бар'єрів, тарифних та кількісних обмежень, пільгового кредитування, реалізації цільових проектів і програм розвитку.

Економічні механізми є ефективними у процесі вирівнювання структурних диспропорцій розвитку. При цьому розрізняють механізми функціонування та механізми розвитку. За останні роки Урядом країни найчастіше використовувалися механізми функціонування, що пов'язано з інерційністю розвитку промисловості та вичерпністю власних ресурсів для відтворювального виробництва. Завдання економічної політики полягали в удосконаленні економічних механізмів, у питаннях здійснення санації промислових підприємств. Завдання, що вирішувались за рахунок механізму функціонування і механізму розвитку промислових корпорацій співпадали, що утворювало єдиний механізм державного регулювання, який досяг меж екстенсивного розвитку [6 – 8].

Державні механізми регулювання розвитку корпорацій, базуючись на цій політиці стимулювання ресурсо- та енергозбереження, експорто-імпортного регулювання, зводяться тільки до застосування політики імпортозаміщення, або скорочення обсягів продукції, для якої з внутрішніх (зруйновані коопераційні зв'язки) чи зовнішніх (вужкий асортимент, низька конкурентоздатність) причин не знайдено ринків збуту. Тобто такі заходи економічної політики не є стимулами до нарощування обсягів виробництва та високих темпів економічного зростання, розкриття виробничого потенціалу, зростання обсягів випуску продукції/послуг, збереження соціальної стабільності.

На нашу думку, доцільним є поєднання економічних та інституціональних механізмів як засобів реалізації державної політики розвитку промисловості. Використання суто економічних чи ринкових інструментів регулювання не дозволяє уникнути криз і глибоких стагнацій, що підтверджується досвідом промислового розвитку США та країн Західної Європи через те, що винятково економічні механізми впливу переважно регулюють поточну ринкову кон'юнктуру. Корпоративні структури достатньо інерційні: виробничий цикл може тривати декілька місяців, невеликі зміни ринкових параметрів не завжди є приводом для зміни обсягів виробництва, а зміни на основі досягнень НТП можуть взагалі “вибракувати” виробництво певної продукції. Наприклад, зупинка виробництва, що пов'язана з консервацією потужностей і з подальшою їх розконсервацією, найчастіше стає економічно невігідною.

Проте економічні механізми державного регулювання змушують корпорації більш глибоко досліджувати ринкові тенденції та враховувати ризики інноваційно-інвестиційної діяльності. Також економічні механізми дозволяють здійснювати регулювання грошових потоків, їх концентрувати для реалізації пріоритетних цілей, реорганізації компаній, модернізації виробництва тощо. Особливе значення економічні механізми мають у період реорганізаційних змін (зміни структури власності, виходу на зовнішній ринок, організації IPO, SPO тощо), тобто періоди, коли трансакційні витрати різко зростають. Тому дієвість та результативність їх впливу залежить від рівня розвиненості інституціонального середовища та ступеня інституалізації корпоративного сегмента економіки. Крім цього, наявність збиткових підприємств галузі на рівні 60 – 70%, як це спостерігається у вітчизняному промисловому комплексі, не дозволяє ефективно реалізовувати заходи державного регулювання розвитку корпорацій на основі економічних інструментів і методів. Наприклад, банкрутство чи реорганізаційні заходи у підготовці та проведенні

банкрутства, на нашу думку, не є ні економічними, ні інституціональними методами розвитку корпорацій.

Доцільно наголосити, що економічні механізми будуть ефективними тільки за умови стимулюючого інституціонального середовища та відповідної ринкової інфраструктури, а також інститутів громадського суспільства, які спроможні механізми функціонування перетворювати у механізми розвитку, а механізми розвитку – у саморозвиток. У сучасних умовах дії економічних та інституціональних механізмів ці завдання не вирішуються. Механізми саморозвитку можуть бути реалізовані тільки на базі великих багатопрофільних корпорацій, особливо вертикально інтегрованих, які у своїй структурі можуть мати потужні кластерні структури, інтегровані за горизонтальним принципом організації виробництва. Ось чому економічні механізми завжди мають доповнюватись інституціональними методами та інструментами, які у поєднанні дозволяють створити механізми розвитку. Останні мають бути зорієнтовані на збереження та зростання капіталізації корпорацій (накопичення ресурсів), що є основним стимулом до забезпечення розширеного інвестування. Інакше можуть виникати інституціональні “пастки” у різних формах їх прояву (толлінгу, “тінізації” діяльності, перетворення ресурсозабезпечених виробництв в анклав тощо).

Для вибору оптимального способу реалізації державної інституціональної політики необхідне розуміння основних тенденцій розвитку світової науки, потреб виробництва та споживчого попиту, перспективних сегментів розвитку світового ринку. Навряд чи сучасні вітчизняні виробництва визначатимуть тренд у цих питаннях. Державним і місцевим органам влади необхідно враховувати потребу у створенні новітньої виробничої бази у промисловості, а цьому може сприяти тільки їхня зацікавленість та відповідальність. У цьому питанні вирішальне місце займає держава та інституціональні механізми через те, що за рахунок ринкового механізму розвиток корпоративних структур навряд чи можливий через брак фінансування (зокрема й державних програм) і високі господарські ризики. Будівництво нових виробництв потребує 5 – 8 років через їх ідіосинкратичність, що можливо лише за умови донорського та суспільного фінансування.

Аналіз сучасного стану корпоративного сектору економіки, її виробничої номенклатури, ресурсної бази та інвестиційного потенціалу не дає можливості поклатися на економічний прорив для більшості з них. Обмежені можливості підприємств не дають надії на відродження більшості збиткових підприємств (важливо лише за умови, якщо змінять свою спеціалізацію і, відповідно, ринкову нішу). Уявляти сприятливі кон'юнктурні умови зовнішнього ринку (низькі секторні ціни та збереження обсягів і номенклатури експорту) – безперспективно. Інноваційна слабкість більшості корпорацій галузі пов'язана передусім із безвідповідальним ставленням держави до наслідків розвитку корпоративних активів.

У межах зазначених напрямів вибору інституціональної політики держави між спробою формування умов для виходу з кризи дієздатних підприємств і будівництвом (реконструкцією) нових, пріоритет залишається за першим напрямом. Конкурентоспроможні корпорації поступово здійснюють реконструкцію застарілих потужностей, особливо у частині зниження енергоємності виробництв, які у попередні періоди отримували державні пільги і дотації на підтримку стратегічно важливих виробництв, наприклад фармацевтичних [9]. За останні 12 років були скореговані нормативні акти і вироблялись механізми проведення реконструкцій та

підтримки функціонування промислових корпорацій [10]. Проте дійсно нові виробничі потужності не створювались, хоча номінальна їх кількість зростала. Пролонгація закріпленої інерційності несе в собі небезпеку невирішених соціальних питань, що загострює проблему соціальної відповідальності уряду.

Висновки

Основу інституалізації механізмів державного регулювання розвитку корпоративного сектору економіки може становити нова інституціональна політика держави, націлена на реалізацію стратегії будівництва нових виробничих потужностей, яка також є цікавою для крупних інвесторів і корпорацій, зокрема й вітчизняних.

На нашу думку, потрібно сполучити обидва напрями реалізації інституціональної політики держави, а перехід від пропозиції “оздоровлення” діючих потужностей до пропозиції здійснення корпоративного розвитку на основі нових потужностей для вітчизняного корпоративного сегменту містить стратегічний пріоритет. У глобальному економічному просторі головними гравцями у формуванні попиту на ринку стануть нові корпорації. Визначенню ступеня інтерференції інституціонального, економічного, ринкового та державного механізмів регулювання розвитку національних корпорацій будуть присвячені подальші наукові розвідки.

Література

1. Державна програма розвитку внутрішнього виробництва [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 1130 від 12.09.2011 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1130-2011-p>.
2. Концепція загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості України на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-p>.
3. Оліфіренко Л. Д. Державне регулювання розвитку корпоративних структур: інституціональний аспект [Текст] : монографія / Л. Д. Оліфіренко. — Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. — С. 85—92.
4. Федулова Л. І. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України [Текст] / за ред. Л. І. Федулової. — К. : УкрІНТЕЛ, 2007. — С. 743—466.
5. Олифиренко Л. Д. Основополагающие детерминанты государственной политики регулирования развития промышленных корпораций / Л. Д. Олифиренко // Современные технологии управления [Электронный ресурс]. — 2013. — № 09 (33). — Режим доступа : <http://sovman.ru/all-numbers/archive-2013/sepember2013/item/188-03-33.html>.
6. Оліфіренко Л. Д. Інституціональна політика держави щодо розвитку корпоративних структур: алгоритм вибору / Л. Д. Оліфіренко // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]. — 2012. — № 12. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>.
7. Оліфіренко Л. Д. Механізми реалізації інституціональної політики держави у розвитку корпоративних структур промисловості / Л. Д. Оліфіренко // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]. — 2012. — № 11. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>.
8. Оліфіренко Л. Д. Механізми формування та вибору стратегії інституціональних змін у сфері державного регулювання розвитку корпоративних

структур / Л. Д. Оліфіренко // Економіка та держава [Текст]. — 2012. — № 11. — С. 111—114.

9. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України [Електронний ресурс] : аналіт. доп. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1011_dop.pdf.

10. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення [Електронний ресурс] : аналіт. доп. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/1011_dop.pdf.

L. Olifirenko

**INTERRELATION OF INSTITUTIONAL AND ECONOMIC COMPONENTS
OF THE GOVERNMENT REGULATION MECHANISM
OF THE DEVELOPMENT OF CORPORATIONS IN UKRAINE**

Improvement of the institutional mechanism of government regulation of the development of corporations is considered as a function of the state which forms the foundation of the institutional environment for the development of society as a whole.

Key words: governmental regulation, institutional environment, development of corporations, institutional policy, governmental methods of the regulation of development.